



La postveritat l'escriuen els vencedors

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 29-03-2017

L'institut Nova Història reproduceix el pròleg del nou llibre d'en Pep Mayolas: "Censura i postveritat en el segle XVI català."

LA POSTVERITAT L'ESCRUIEN ELS VENCEDORS

Que la censura històrica és un fet inqüestionable ve avalat per aquella frase que ja s'ha convertit en un tòpic, un tòpic esgrimit tant des de la dialèctica més buida de contingut com des de l'academicisme científic més acreditat: «La Història l'escriuen els vencedors». I aquesta frase vol dir que el qui ostenta el poder després d'una confrontació és el qui narra la successió dels fets acomodant-los a la seva conveniència. Això, que és tan senzill d'entendre i que avui és en boca de tothom, és el que vénen defensant en Jordi Bilbeny des de fa més de 25 anys i l'Institut Nova Història des de l'última dècada. El problema és que els treballs d'En Bilbeny van començar a suggerir ben d'hora que la reescriptura de la història no obeïa només a les pretensions, més o menys vanitoses o interessades, de cada sobirà per construir-se una biografia enaltidora o benèvola, sinó que havia servit per anorrear el passat d'una nació. La censura ja no era només una mena de «petit» peatge consubstancial a totes les narracions històriques de la Humanitat, sinó que, en el cas que ens ocupa, comportava un engany colossal que capgirava completament la realitat. Ja no era només la figura d'un Colom català, la que s'havia esborrat per transformar-la en la d'un llaner genovès tan astut (va engalipar tota una reina i una junta de grans cosmògrafs) com imbècil (es va morir pensant-se que havia arribat a l'Àsia^[1]): la feina de suplantació abastava tots els contactes i l'entorn familiar del descobridor, els mariners que el van acompanyar, els ports de sortida de les expedicions a Índies, la conquesta del Nou Món, l'escriptura autògrafa dels seus protagonistes, les actes i les cròniques dels fets, la literatura que va celebrar-los, les disputes entre colons i la Corona, els plets que es van generar, els contractes, les cartes, els registres administratius que havien de servir per donar i treure raons... Tot va ser reescrit —tot allò que no va ser destruït—, no pas perquè la Corona volia estafar els Colom o perquè Castella volia espoliar Catalunya, no: allò que hi havia en joc era la titularitat d'un imperi, els territoris que n'havien de ser els explotadors i els magnats que n'havien de ser els principals beneficiaris. Una operació d'Estat dissenyada des de la raó d'Estat i beneïda per l'Església Catòlica de Roma, en aquells moments qüestionada per les alternatives luterana,

calvinista i anglicana, i necessitada de la protecció de la monarquia catòlica espanyola. El setge a l'Església es calmaria amb concessions a noves realitats nacionals emergents a Europa, concessions que inclourien la llibertat de confessió per als nous Estats i l'ajustament consensuat a nivell internacional de la història de cada territori. Els nous relats històrics comportarien, entre d'altres objectius, l'intent de fer créixer el prestigi de les aristocràcies regnants bo i dibuixant-se nissagues entroncades amb la reialesa més pregonada d'Europa, un prestigi que pretenia revestir de legitimitat el vell ordre medieval enfront de la puixant burgesia d'algunes regions, la nova classe dirigent que amenaçava de convertir-se en el veritable estament de poder. En el cas espanyol, Castella és el refugi dels nostàlgics de l'Antic Règim a la fi de l'Edat Moderna. I en la seva reescriptura de la Història s'ho ha quedat tot: les gestes medievals, els intrèpids conquistadors, els revolucionaris comuneros, els bons evangelitzadors, els artistes, els místics, els il·luminats, els heretges, els inquisidors, la reialesa i els seus delegats plenipotenciaris... Tot és de Castella. Si ens hem de creure les cofoies tesis actuals, els estudiants europeus es barallaven per aconseguir plaça a la recòndita universitat de Salamanca, mentre a la mateixa època, els barcelonins que volien doctorar-se no tenien més remei que desfullar la margarida per decidir si marxaven a París, a Bolonya o a la mítica Salamanca. Mentrestant, l'erasmisme d'un Erasme que mai va posar els peus a Espanya floria a Alcalá de Henares com no ho havia fet ni ho faria enlloc més d'Europa. Ni a Rotterdam, ni a Anvers, ni a París, ni a Venècia, ni a Basilea, ni a cap de les ciutats portuàries de la península ibèrica: l'erasmisme esclata a la remota vila d'Alcalá de Henares. Com s'explica? El cardenal Cisneros era fan d'Erasme, es veu. Però un fan que li generava competència. Quan s'assabenta que el príncep dels humanistes proposa una revisió filològica de les Sagrades Escripures, l'intrèpid inquisidor Cisneros ja fa temps que té els millors filòlegs i teòlegs treballant en l'obra que esdevindrà l'enveja de les Bibles renaixentistes: la Políglota Complutense de 1517. No sabem com s'ho va fer l'estampador Froben de Basilea per assabentar-se que a Alcalá de Henares s'estava cuinant una obra d'aquest calibre; el cas és que aquest vell conegut d'Erasme va encarregar al nostre humanista una revisió del Nou Testament per tal de competir amb el que estava a punt de treure l'octogenari cardenal castellà. I Erasme va complir com va poder, de manera que un any abans (1516) apareix el seu Nou Testament, això sí, ple d'errades —diu la història castellana— i sense punt de comparació amb la meravella d'estampació en alfabet llatí, grec, hebreu i caldeu de l'inquisidor Cisneros. És el que tenia Castella: del poble més remot et podia sortir un estrateg militar o un conquistador invencible; de la ciutat més amagada, la millor universitat del món; d'una vila perduda al mig de l'Altiplà, el grup més avantguardista de pensadors d'Europa, tan devots d'Erasme que podien arribar a competir amb ell sota la direcció del més culte i refinat dels inquisidors. Lluny de ser percebut com una anomalia, aquest univers grotesc és defensat a ultrança per les autoritats acadèmiques, perquè resulta impensable que tot aquest enfilall d'inversemblances sigui producte d'una manipulació massiva i un trasllat monumental. La comunitat historiogràfica no pot assumir un daltabaix d'aquesta magnitud, perquè acceptar-lo comportaria la pèrdua instantània de la categoria científica per a l'acadèmia. La Història deixaria de ser una ciència, perquè el relat científic estaria basat en uns documents i unes cròniques que hom hauria acceptat que estaven manipulats. Que eren falsos. Com que això no ve de gust a ningú i a més posaria en qüestió la legitimitat del predomini castellà a l'Estat espanyol, s'opta pel menyspreu i la ridiculització d'en Bilbeny i de l'INH. Però això només és una fugida d'estudi amb data de caducitat. L'evidència s'escampa a poc a poc, com una taca d'oli.

La Història ha estat mai una ciència, però? Segons el Diccionari de la llengua catalana (Enciclopèdia Catalana SA, Barcelona, 2002), la Història és una «narració ordenada i verídica sobre el conjunt dels fets memorables del passat humà, sobre una sèrie determinada d'aquests fets o sobre una persona o una cosa concreta». Una segona accepció es refereix a la «ciència que es dedica a l'estudi d'aquests fets». Si acceptem la primera definició, allò que escriuen els vencedors no pot ser considerat «Història», és una altra cosa, perquè ja hem quedat que el vencedor adequa la narració dels fets objectius a la seva conveniència. I això vol dir que, un cop finalitzats els fets objectius i enterrats per sempre més en el passat nebulós, l'encarregat de construir el relat matisa, edulcora, justifica, condiona, magnifica, arranja, farceix, despulla, ornamenta, silencia, falseja..., en definitiva, «cuina» el producte narratiu que traslladarà al futur el testimoni dels fets. Si aquest constructe és tot el que ens queda del passat, és evident que a la narració li ha caigut l'adjectiu «verídica» i ja no hauria de constituir la base científica de cap activitat acadèmica.

El prestigiós Dictionary Oxford estableix com a accepció principal del mot History «The study of past events, particularly in human affairs». És una definició que obvia completament el significat de «narració ordenada i verídica» i comença per allò que en el diccionari català era la segona accepció, però en aquest cas defuig, de forma significativa, l'esment de la paraula «ciència». Cal considerar-ho tot un encert.

En canvi, no està massa clar si el mateix Dictionary Oxford l'encerta quan escull «post-truth» («postveritat», en traducció literal) com a «paraula de l'any 2016», un adjectiu que «denota circumstàncies en què els fets objectius influeixen menys en la formació de l'opinió pública que no pas les apel·lacions a l'emoció i a la creença personal». L'expressió sembla

que va aparèixer per primer cop amb aquest significat l'any 1992, en un article del serbi-nord-americà Steve Tesich sobre el conflicte iranià i la Guerra del Golf Pèrsic. L'any 2004 la trobem en el títol d'un llibre d'en Ralf Keyes, *The Post-truth Era*, però quan veritablement se'n dispara l'ús és en la segona meitat de 2016, sobretot en el context polític, per referir-se al pes que han tingut les emocions i les creences per damunt dels fets objectius a l'hora de votar el Brexit (la sortida de la Gran Bretanya de la Unió Europea decidida en referèndum) o en la victòria del magnat Donald Trump en les eleccions presidencials als Estats Units. Post-truth ha fet fortuna en l'àmbit internacional i ja s'ha incorporat al vocabulari polític de molts països. A casa nostra, però, ho ha fet amb un salt qualitatiu remarcable, i és que en català o en castellà ja no és un adjectiu, sinó un substantiu.

«Postveritat» ja és el nom de la situació en què, a l'hora de crear un estat d'opinió pública, l'apel·lació a les emocions i a les creences a través de mitges veritats, d'enganys subtils o de mentides grotesques que interpel·len els sentiments, té més influència que no pas els fets objectius. És a dir, més influència que la veritat nua i crua, sense condiments. De fet, l'article del Dictionary Oxford que celebra l'entronització de «post-truth» com a paraula de l'any incideix en l'ampliació del significat que el prefix «post-» ha adquirit en aquest mot. Si a «postguerra» o a «postpartit» fa la funció de delimitar el període de temps que s'enceta un cop acabada la guerra o el partit, amb «postveritat» el prefix pren un sentit com ara «pertanyent a un temps en el qual el concepte específic ha esdevingut poc important o irrellevant». En atenció als titulars d'alguns diaris i a segons quines tertúlies mediàtiques espanyoles, cal admetre que, avui, la veritat ha esdevingut certament anecdòtica o directament irrellevant. És a dir, vivim del tot instal·lats en l'era de la postveritat. Però adonem-nos que això no és res més que un eufemisme, un intent molt perillós de legitimar, bo i dotant-les d'una aura conceptual postmoderna i gairebé glamorosa, la mentida i la manipulació de la realitat que presideixen el nostre dia a dia. Sembla com si determinades plataformes estiguessin preparant l'opinió pública per arribar a acceptar la mentida i la falsedat tot classificant-les com una de les categories de la veritat, en presentar-les vestides amb la cel·lofana de la (post)veritat.

Amb tot, el concepte potser ens farà servei algun dia, quan els encarregats de recuperar i restaurar la història de Catalunya plantegin a la comunitat internacional una pregunta retòrica. «Existia la postveritat al segle XVI?» Si de cas, quan arribi l'hora de donar a conèixer als anglosaxons allò que ha passat amb la història del nostre país via «post-truth concept», potser estaria bé lligar el fenomen amb l'agnotology, un altre terme molt interessant que la psicòloga Dolors Marín treu a col·lació quan parlem d'aquests filtres que no ens permeten conèixer la veritat. L'agnotology és una expressió encunyada pel professor de la Universitat d'Stanford Robert N. Proctor, un especialista en història de la ciència i la tecnologia, per referir-se a «l'estudi del dubte o la ignorància culturalment induïda, particularment mitjançant la publicació de dades científiques inexactes o enganyoses». La simple enunciació del concepte ja encén la sospita sobre totes les àrees del coneixement, gairebé sense excepció. Per tal que el vertigen no ens faci caure en el nihilisme, pensarem en la història i només en la història. És possible que els historiadors acadèmics de casa nostra conformin involuntàriament un dels col·lectius transmissors d'ignorància culturalment induïda? Als nostres instituts i universitats fa temps que, en les classes d'història que tracten de l'era medieval o la moderna, s'imparteixen continguts acadèmics elaborats a partir dels constructes narratius dels vencedors, que ja hem vist que potser es defineixen d'una manera més precisa si els bategem com a «postveritat», la coquetona denominació que, en aquest cas, respon a una sèrie de falsedats històriques presentades sota l'aurèola de veritats científiques.

Aquest llibre aplega uns quants articles sobre personalitats, circumstàncies i fets de la història medieval i renaixentista catalana que han patit un o altre grau d'alteració, alteració detectada, sovint, gràcies a edicions d'obres antigues, de quan la mentida encara era tendra. La major part dels articles ja han estat publicats en el portal electrònic de l'Institut Nova Història, o bé són ampliacions de ponències que s'han comunicat oralment en conferències i simposis. També n'hi ha alguna d'inèdita. Ho hem ordenat de manera cronològica segons el tema o el personatge al qual fan referència, una mica seguint la idea que regia la disposició dels articles en aquell recull de fa cinc anys, Fins que en Colom begui a galet (Llibres de l'Índex, 2012). En acabat, li tocarà al lector decidir si el conjunt de la feina li ha semblat una invenció o una xarlotada, o bé si li hem aportat alguns elements per sospitar que el relat acadèmic ens ha induït culturalment a l'equívoc i a una certa ignorància de la història de la Nació Catalana.

En un temps en què l'honor i la glòria es cotitzaven més que cap altra cosa, els esforços d'algunes figures nostrades del passat per brodar el seu nom en lletres d'or potser n'inscriví les gestes en la Història, però la seva personalitat els fou usurpada unes dècades enllà de la seva mort, en el marc de l'operació que no cessa per construir narrativament la gran Espanya castellana. Extraviada per sempre la seva condició catalana, amb les gestes i l'honor comissats a major glòria dels seus suplantadors, l'afany de passar a la posteritat els sepultà documentalment en la postveritat.

Pep Mayolas

8 de març de 2017

[1] I com a prova d'haver arribat a les costes del Cipango i el Catay va portar uns indígenes del Carib. En Cristoforo Colombo devia ser dels pocs europeus incapaços de distingir un aborígen caribeny d'un nadiu de l'Àsia Oriental, en una època en què el comerç i l'esclavitud duïen a Europa persones de totes les ètnies conegudes.

enllaç imatge portada:

<http://www.zimbio.com/pictures/0xIPaNaGKtW/Republican+Presidential+Nominee+Donald+Trump/LLSkse6ZWP/Ivanka+Trump>